

JOHN-HENRI HOLMBERG:

Kulturliv eller kulturpolitik

I den mån en debatt om kulturpolitikens grundläggande problem och frågeställningar fortfarande förs, sker det på kulturpolitikernas villkor.

Existensen av den nuvarande aktiva kulturpolitiken ifrågasättes aldrig. Ändå medför den stora negativa effekter på lång sikt då den konserverar, snedvrider och gör de offentliga stödinstituten till en primär målgrupp för kulturutövarna. Risken är stor att konstnärer, skribenter och producenter kommer att utöva en självcensur för att endast åstadkomma verk som faller de bidragsbeviljande politikerna och tjänstemännen i smaken. Därför är det viktigt att kulturpolitiken ifrågasättes och omprövas.

En debatt som den senaste tiden i alltför hög grad tycks ha avstannat är debatten om kulturpolitiken, åtminstone vad anbelangar dess grundläggande problem och frågeställningar. I den mån en sådan debatt fortfarande förs, förs den på kulturpolitikernas villkor; det är de som formulerar problemen och anvisar lösningarna. Och med det följer att diskussionen helt och hållet både utgår ifrån och förutsätter existensen av det slags aktiva kulturpolitik vi sedan lång tid bedrivit i Sverige.

Det innebär naturligtvis också att möjliga alternativa synsätt helt enkelt som en självklarhet avfärdas. "Den fria marknadens filosofi får absurda följder på kulturområdet", hävdar till exempel kulturminister Bengt Göransson i ett inlägg i Svenska Dagbladet den 30 maj i år. I väsentliga delar ger hans inlägg också ett mycket sympatiskt intryck: för att i allt väsentligt vara ett försvar för en oförändrat statligt styrd kulturpolitik är det lågmält, eftertänksamt, resonerande. Men det finns samtidigt frågetecken som bör ställas. För Bengt Göransson avstår helt och hållet både från verklighetsbeskrivning och från analys; hans kritik av den liberala kultursynen begränsas till det citerade konstaterandet av dess absurditet och hans försvar för dagens statliga kulturpolitik inskränks till formuleringen "tilltro till den enskilda människan och hennes förmåga att åstadkomma resultat i gemenskap med andra".

Omöjligt att föra neutral kulturpolitik

Vilket är då problemet med kulturpolitiken?

Faktiskt är det överväldigande proble-

John-Henri Holmberg är förlagsredaktör.

met så självklart att det sällan ens tas upp i debatten. Trots det är det lika självklart att det är kring det problemet som debatten borde föras. Det går att formulera i en kort mening:

Det är omöjligt att föra en neutral kulturpolitik; någon måste alltid gynnas och någon annan missgynnas.

Det är ovedersägligt att en fri marknad inom kulturområdet kommer att 'drabba' vissa både konstnärer och kulturintresserade i den bemärkelsen att deras ekonomiska utbyte av sin skapande verksamhet – eller deras möjligheter att ta del av just den sorts konst de uppskattar – skulle bli mindre än den är med dagens kulturpolitiska stödordning. Det är emellertid inte mindre sant att förmodligen andra konstnärer och kulturintresserade skulle få bättre möjligheter att hävda sina intressen om kulturstödet försvann. Att kategoriskt hävda att dessa tänkbara förändringar enbart skulle leda till ett kvalitativt försämrat kulturliv vore knappast rimligt. Är filmer producerade med ekonomiskt stöd från Statens filminstitut verkligen genomgående bättre än kommersiellt framgångsrika filmer?

Partsintressen

Kulturpolitiken bedrivs i Sverige på väsentligen samma sätt som andra former av politik: dels på flera olika nivåer (statliga, kommunala, landstingskommunala), dels via en rad myndigheter som i sin tur antingen inkluderar eller rådgör med partsintressen.

I detta ligger ett förvärrande av grundproblematiken.

Vad är ett kulturellt partsintresse?

I Statens kulturråds olika nämnder för stöd ingår dels mera renodlat politiskt tillsatta, dels företrädare för de kulturområden som respektive nämnd har att besluta om. Man antar här helt enkelt att Sveriges Författarförbund är ett slags litteraturens partsintresse; att Konstnärernas riksorganisation företräder bildkonsten och så vidare.

Det kan möjligen finnas ett visst fog för tanken att Metallarbetareförbundet i vissa speciella frågor kan tänkas företräda alla metallarbetares partsintressen, t ex vid löneförhandlingar. Är det verkligen lika rimligt att en författarorganisation på samma sätt skulle företräda sina medlemmars gemensamma intressen i

Människor anpassar sitt beteende till rådande system.

ett sammanhang där det gäller att välja vilken av en moderatröstande barnboksförfattare och en vpk-röstande konkret lyriker som skall få kvalitetsstöd?

Negativa effekter på lång sikt

Det är inte på kort utan på lång sikt som kulturpolitiken kommer att ha starkt negativa effekter på kulturlivet. Det gör dem svåra att diskutera; vi är knappast vana vid att ta någon hänsyn till eller ens beakta de sannolika effekterna av politiska beslut på längre sikt än enstaka år. Det blir ännu svårare att diskutera dem i och med att de är intimt förknippade med det faktum att människor anpassar sitt beteende till rådande system. Men

om sådant får man nätt och jämt tala; risken är överhängande att man anklagas för förtal av individer eller yrkesgrupper.

Så är det emellertid inte. Ingen enskild individs beteende, grad av anpasslighet eller ställningstaganden går att förutsäga. Men ingen enskild individ förblir heller fullständigt opåverkad av det system av regler, organisation och belöningsmönster han existerar inom. Följaktligen kan man konstatera att det rådande systemet åtminstone på en stor grupp av individer kommer att få betydande effekter.

Vilka effekter är det sannolikt att den förda kulturpolitiken kommer att få?

En är den konserverande. Den som en

Det är omöjligt att föra en neutral kulturpolitik.

gång lyckats få stöd för sin verksamhet kommer att – åtminstone som ett betydelsefullt mål i det fortsatta arbetet – ha erhållandet av ytterligare stöd. Men stora förändringar i form eller inriktning på det man skapar kan leda till att stödet omprövas eller dras in. Alltså blir det rimligt att göra ungefär likadant som den gång man fick stöd för att också nästa gång få stöd.

En är den intressegruppsskapande. I och med att de olika ekonomiska stöden i hög utsträckning administreras av eller under medverkan av partsintressen utvecklas ett självklart skråväsende. Författarstipendier utdelas av en nämnd inom Författarförbundet; är det sannolikt att den nämnden i någon högre utsträckning ger stöd åt författare som inte

är medlemmar i förbundet? Långsiktigt är den här tendensen mycket farlig: ju större betydelse de olika stöden får för konstnärerna, desto mera betydelsefullt blir det både att vara en lojal medlem i de organisationer som beslutar över dem och att så långt möjligt ingå i de mindre grupper som direkt kan påverka stödfördelningen.

En tredje effekt är den snedvridande. Stöden har en starkt konkurrenshämmande effekt. Det beror inte i första hand på stödets väldiga omfattning, utan på att den mest direkta effekten av det är att ge *tid*. Två konstnärer arbetar båda med relativt exklusiva verk; båda når en liten publik som uppskattar dem. Men ingen av dem kan försörja sig enbart på sin konstutövning. Antag nu att den ene får ett stipendium som garanterar en viss, låg men dräglig årsinkomst; den andre får det inte. Vilken av dem kommer att utvecklas mest, skapa flest nya verk, åstadkomma mest uppmärksamhet kring sin konstutövning, ha störst chanser att nå en vidare publik? Och var ligger rättvisan i den skillnaden?

En fjärde effekt är att stöden gör de offentliga stödinstituten till en primär målgrupp för kulturutövarna. Om jag som konstnär kan försöka "sälja" mitt verk antingen till en enskild person (som kanske om jag lyckas intressera honom ger mig inkomst på några tiotusentals kronor, kanske flera år i rad, vem väljer jag då i första hand att försöka tillfredsställa eller influera?

Kulturpolitiken måste omprövas

Det finns en rad ytterligare effekter som bör beaktas. Min uppfattning är emellertid att de nämnda är tillräckligt allvarliga för att kulturpolitiken måste ifrågasättas och förutsättningslöst omprövas. Redan de effekter jag kort tagit upp får i samverkan på sikt den entydiga konsekvensen att leda till framväxten av en situation där konstnärer, skribenter och producenter – de i samhället som mera än någon annan grupp påverkar idélivet och mera övergripande vår hela verklighets-syn – kommer att utöva en allt starkare självzensur i syfte att åstadkomma bara sådana verk som motsvarar den smak, de åsikter och de fördomar som finns hos de bidragsbeviljande politikerna och tjänstemännen.

Den tröst som naturligtvis står att fin-

na ligger i att vi i ett sådant läge sannolikt också skulle få uppleva framväxten av en "underjordisk", icke statsstödd eller av kulturbyråkratin godkänd kultur. Sådan har utvecklingen varit i flertalet auktoritära länder. Det är med andra ord sannolikt att ingen kulturpolitik i längden

*Stöden gör de offentliga
stödninstanserna till en primär
målgrupp för kulturutövarna.*

kan lyckas med att helt omöjliggöra en levande kultur. Men den sannolikheten bör inte leda till att vi också här stillatigande finner oss i en i övrigt negativ utveckling.